

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Опанасенко Н.І.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розкривається питання ролі самостійної роботи у фаховій підготовці вчителя початкової школи. Доводиться думка про важливість розвитку в майбутніх фахівців самостійності у навчально-пізнавальній діяльності. Наведено приклади завдань для самостійної роботи з навчальних дисциплін «Загальні основи педагогіки» та «Історія педагогіки».

Ключові слова: самостійна робота, принцип самостійності, навчально-пізнавальна діяльність, підготовка вчителя, педагогічні дисципліни.

Постановка проблеми. На сьогодні важливою проблемою вищої освіти є розвиток у майбутніх фахівців самостійності у навчально-пізнавальній діяльності. Навчальний процес у вищій школі має бути спрямований на підготовку освічених фахівців, які вмюють ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх на практиці. У період навчання у вищому навчальному закладі закладаються основи професіоналізму, формуються вміння самостійної професійної діяльності. Успіх підготовки фахівців залежить від багатьох чинників, одним з яких є самостійна робота студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці завжди приділяли багато уваги вивченню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. Дана проблема піднімалася і педагогами минулого. Принцип самостійності у навчанні розглядається у педагогічній літературі з кінця XVII ст. Так, німецький педагог Ф. Дістервег називав самодіяльність засобом і водночас результатом освіти [2, с. 804]. Під самодіяльністю педагог розумів активність, ініціативу як важливу рису особистості. Мета виховання за Ф. Дістервегом полягає в тому, щоб розвинути в підростаючого покоління «самодіяльність в служінні істині, красоті і добру» [3, с. 69]. Питанню розвитку самостійності та активності учнів приділяв увагу К. Ушинський [2, с. 804].

Сучасні науковці також досліджували означену проблему. У наукових розвідках В. Буряка, Б. Єсипової, А. Івасишина, В. Луценко, П. Підкасистого, Н. Шишкіної та ін. розкрито сутність самостійної роботи, принципи її організації, розглянуто різні класифікації, обґрунтовано методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розроблено методики планування, організації та контролю самостійної роботи.

В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн та ін. досліджували проблему самовдосконалення, самореалізації особистості засобами навчання. Проблему організації самостійної роботи для студентів-філологів розглядала О. Боричевська. Питання вміння педагога пробуджувати самостійність думки учнів розкривається у працях сучасних дидактів В. Лозової, О. Савченко та ін. Обґрунтуванню загальнодидактичних основ самоосвіти присвячені праці С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Сластьоніна, Г. Щукіної та ін.

Дослідження науковців переконливо доводять, що самостійна робота дозволяє успішно

розв'язувати такі завдання: формувати усвідомлений процес засвоєння знань; удосконалювати вміння й навички, визначені програмою кожного навчального предмета; готувати майбутніх фахівців до усвідомленого застосування знань у практичній діяльності; розвивати пізнавальні здібності; виховувати культуру розумової праці; виробляти потребу ефективно підвищувати свою готовність до самостійної діяльності.

Мета нашого дослідження – проаналізувати роль самостійної роботи у процесі вивчення педагогічних дисциплін майбутніми вчителями початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний час. Вона є «плановою індивідуальною або колективною роботою студентів, що виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі» [2, с. 804]. Мета самостійної роботи студента полягає у сприяттві формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодої людини. Завданнями її можуть бути засвоєння певних знань, формування умінь і навичок, закріплення та систематизація набутих знань, їхнє застосування на практиці та виконання творчих робіт. Самостійна робота дає можливість студенту працювати без поспіху, не боячись негативної оцінки товаришів чи викладача, а також обирати оптимальний темп роботи та умови її виконання.

У наш час самостійна навчальна робота студента у вищому навчальному закладі «нарівні з аудиторною є однією з форм навчального процесу, істотною його частиною, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять» [2, с. 804]. Вона призначена як для оволодіння кожною дисципліною, так і для формування навичок самостійної роботи взагалі. Л. Хомич у монографії «Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів» зазначає, що самостійна робота забезпечує саморозвиток майбутнього вчителя як складової становлення творчої особистості. Через вивчення навчальних дисциплін у студентів формуються такі компоненти саморозвитку, як самовизначення, самореалізація, самоорганізація [4].

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю студента, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдан-

ня і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати студенту в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер:

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції (робота з конспектом лекції, рекомендованою навчальною літературою);
- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальної дисципліни;
- підготовка рефератів, доповідей, контрольних робіт;
- підготовка курсових, дипломних, магістерських робіт.

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки студенти здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час.

Для успішного виконання студентом самостійної роботи викладачу необхідно створити відповідні умови, підвищити рівень мотивації виконання і т. ін. [2, с. 804]. Науковці Н. Гавриш, Т. Лопухіна виділяють такі соціально-педагогічні характеристики готовності майбутнього вчителя до самостійної навчальної діяльності: спрямованість на безперервну самостійну освітню діяльність, перспективність, постійний пошук, осмислення нових знань та застосування їх у педагогічній діяльності; адаптація до змін у педагогічній діяльності, мобільність у застосуванні новітніх програм та технологій; готовність до свідомої корекції власної професійної діяльності, поведінки та ставлення; відкритість новому досвіду, професійна активність, творча індивідуальність, готовність до розв'язання креативних завдань; самокритичність, відповідальність, доцільність; перспективність у стосунках, постійне підвищення рівня спілкування, комунікації з іншими суб'єктами взаємодії [1].

Уже на першому курсі у процесі вивчення навчальних дисциплін педагогічного циклу, студенти мають ознайомитися із особливостями та головними проблемами навчальної та професійної самостійної навчальної діяльності, оволодіти основами продуктивної навчальної діяльності, зокрема основними методами, а також у них має виробитися позитивна мотивація щодо самостійної пізнавальної діяльності.

Вивчення курсу «Загальні основи педагогіки» на педагогічному факультеті передбачає забезпечення засвоєння студентами теоретичних основ педагогіки, розвиток у майбутніх учителів початкової школи критичного педагогічного мислення, виховання професійно значущих рис особистості. Дана дисципліна вивчається на першому курсі і має фундаментальне значення для подальшого вивчення всіх розділів педагогіки, виступає основою професійної підготовки майбутніх фахівців.

У процесі вивчення «Загальних основ педагогіки» у студентів формуються уявлення про педагогіку як науку та її методологію; розкривається державна політика щодо формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості; відбувається ознайомлення із сутністю процесів розвитку і формування особистості; розкриваються особливості вікового та індивідуального розвитку дітей та учнів; аналізується цілісний педагогічний процес як основна функція навчальних закладів; характеризується система освіти в Україні.

Навчальний курс «Історія педагогіки» синтезує ретроспективне становлення та розвиток освітніх і виховних систем від найдавніших часів і до сьогодення. Дисципліна висвітлює процес виникнення, становлення і розвитку основних педагогічних категорій: «навчання», «освіта», «виховання», педагогічних систем і концепцій, а також досвід освітньо-виховної практики. Вона розглядає історико-педагогічні процеси як Європи, так і України в різні періоди, починаючи від первісного родового ладу.

Майбутні вчителі, вивчаючи «Історію педагогіки», знайомляться з особливостями виховання та навчання підростаючого покоління в окремий історичний період, з ідеями визначних зарубіжних та українських педагогів. Таким чином, ця дисципліна «покликана глибше пізнати минуле й наблизити майбутнє».

З навчальних дисциплін нами розроблена тематика завдань для самостійної роботи таким чином, щоб вони сприяли розвитку інтересу в студентів до педагогічних знань, що врешті-решт поступово стимулюватиме утвердження їх педагогічного мислення і формуватиме педагогічну культуру. Наведемо приклад тем для самостійного опрацювання з дисципліни «Загальні основи педагогіки»: «Значення педагогічної професії в розвитку суспільства», «Особистість учителя початкової школи», «Сенс знання вчителем вікових особливостей дітей», «Формування особистості молодшого школяра», «Виховний ідеал української народної педагогіки», «Народна педагогіка про досконалу людину», «Народна педагогіка про особистість, її розвиток, виховання і формування», «Активність особистості у власному розвитку, вихованні, формуванні», «Особливості застосування методів науково-педагогічного дослідження», «Місце та роль початкової школи в системі безперервної освіти», «Особливості навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах різних типів» та ін.

Також, розроблені завдання до кожної теми для самостійної роботи в модульному середовищі. Наприклад, тема «Педагогіка як наука» – 1. Охарактеризувати виникнення і розвиток педагогіки як науки; 2. Що є предметом вивчення педагогіки і які проблеми вона досліджує на сучасному етапі розвитку?; 3. Охарактеризувати систему педагогічних наук; тема «Система освіти в Україні» – 1. Назвати місце та роль початкової школи в системі безперервної освіти; 2. Назвати типи загальноосвітніх навчальних закладів; тема «Дослідження педагогічних явищ і процесів» – 1. Які методи дослідження лежать в основі розробки педагогічної теорії?; 2. Назвати особливості застосування методів науково-педагогічного дослідження; тема «Мета і завдання виховання особистості» – 1. У чому полягає різниця між поняттями «мета виховання» та «ідеал виховання»?; 2. Назвати етапи конкретизації мети виховання; тема «Вікові особливості розвитку та виховання дітей та учнів» – 1. У чому полягає сенс знання вчителем вікових особливостей дітей?; 2. Що входить в індивідуальні особливості дітей?; тема «Педагогічна професія й особистість учителя» – 1. Охарактеризувати особистість учителя початкової школи; 2. Дати оцінку професійно-важливим якостям особистості вчителя; 3. Яким Ви уявляєте ідеал учителя? та ін.

Самостійна робота з дисципліни «Історія педагогіки» передбачає такі теми рефератів: «Методика розвиваючого навчання Й. Песталоцці», «Проблема вчителя та його підготовка в творах Й. Песталоцці», «Теорія національного виховання в Німеччині кінця XVIII – початку XX ст.», «Дидактика розвиваючого навчання Ф. Дістервега», «Система підготовки вчительських кадрів у творах і практиці Ф. Дістервега», «Основні напрямки розвитку педагогічної науки кінця XIX – початку XX ст.», «Реформаторство в педагогіці Заходу в кінці XIX – початку XX ст.», «Педагогічна система М. Монтессорі», «Реформи освіти в провідних країнах Заходу кінця XX – початку XXI ст.», «Християнство та його роль у розповсюдженні писемності в Київській Русі», «Літературно-педагогічні пам'ятки Київської Русі та їх вплив на розвиток школи і педагогіки в Україні», «Внесок К. Ушинського в розвиток теорії початкової освіти», «Виховний ідеал українських діячів «Просвіт» кінця XIX – початку XX ст.», «Громадський рух за пропаганду педагогічних ідей і поширення освіти серед народу в Україні кінця XIX – початку XX ст.», «Педагогічні ідеї та просвітницька діяльність (Б. Грінченка, Т. Лубенця, І. Франка, Лесі Українки)» та ін.

Пропонуємо завдання для самостійної роботи в модульному середовищі. Наприклад, тема «Виникнення виховання й освіти у світовій суспільній цивілізації. Виховання і навчання в античному суспільстві» передбачає такі завдання: 1. Охарактеризувати підходи світової науки до виникнення виховання як суспільного явища; 2. Охарактеризувати афінську систему виховання. Тема «Педагогічна думка в е. Середньовіччя, е. Відродження та Реформації» включає завдання: 1. Проаналізувати типи виховних систем е. Середньовіччя. Обґрунтувати поняття «схоластичний тип мислення» на прикладі ідей учених-схоластів П. Абельяра, Ф. Аквінського; 2. Довести утвердження ідеалу гармонійного розвитку людини е. Відродження на прикладі роману Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». Завдання до теми «Педагогіка е. Просвітництва. Видатні діячі епохи пізнього Просвітництва в Європі»: 1. Проаналізувати навчально-виховний процес у школі В. да Фельтре під назвою «Будинок радості»; 2. Розкрити концепцію вільного природного виховання Ж.-Ж. Руссо на прикладі його твору «Еміль або про виховання». Завдання до теми «Шкільництво та педагогічна думка країн Європи кц. XVIII – XIX ст.»: 1. Проаналізувати філософсько-психологічну теорію «чистої дошки» Дж. Локка; 2. Проаналізувати теорію «елементарної освіти» Й. Песталоцці. Завдання до теми «Основні теорії європейської освіти нового часу (кінець XIX – початок XX ст.)»: 1. Розкрити зміст теорії «громадянського виховання» і «трудова школа» Г. Кершенштейнера; 2. Розкрити зміст теорії «вільного виховання» М. Монтессорі. Завдання до теми «Виховання, школа і педагогічна думка в Київській Русі»: 1. Проана-

лізувати систему освіти і шкільництва в Київській Русі; 2. Охарактеризувати християнство та його роль у розповсюдженні писемності в Київській Русі. Тема «Освіта і виховання в Україні в е. Відродження та Ренесансу (XVI – перша половина XVIII ст.)» передбачає такі завдання: 1. Проаналізувати Статут Львівської братської школи та порівняти його з твором Я.А. Коменського «Закони добре організованої школи»; 2. Проаналізувати навчально-виховний процес у Києво-Могилянській академії. Назвати відмінності між системами навчання у Києво-Могилянській академії та європейському університеті; Тема «Українське шкільництво і педагогіка другої половини XVIII – першої половини XIX ст.» включає такі завдання: 1. Проаналізувати систему освіти України у складі Російської імперії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.); 2. Проаналізувати розвиток освіти на Правобережній та Західній Україні (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). Завдання до теми «Школа і педагогічна думка в Україні другої половини XIX – початок XX ст.»: 1. Проаналізувати систему освіти на території підросійської України у другій половині XIX – початку XX ст.; 2. Проаналізувати роль культурно-освітніх товариств «Просвіта» у справі національної освіти (друга половина XIX – початок XX ст.). Завдання до теми «Школа і педагогічна думка в Україні XX ст.»: 1. Охарактеризувати розвиток українського шкільництва у період між першою і другою світовими війнами; 2. Охарактеризувати українську школу в роки другої світової війни і в повоєнний час та ін.

Індивідуальні завдання з педагогічних дисциплін студенти можуть виконувати за бажанням. Індивідуалізація самостійної роботи сприяє самореалізації студента, розкриваючи в нього такі грані особистості, які допомагають професійному розвитку. Виконання завдань такого типу буде сприяти пробудженню самостійності думки студентів, розширенню та закріпленню знань і вмінь, що одержуються на лекція, семінарах та практичних заняттях, розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Висновки. Отже, самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування, що сприяє підвищенню якості навчального процесу. Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів. Велике значення під час самостійної роботи студента мають його спрямованість, психологічна готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання. Оволодівши досвідом самостійної діяльності під час навчання, майбутній учитель початкових класів зможе постійно поглиблювати свої знання, розвивати здібності розв'язувати професійні завдання, у нього виробиться позитивна мотивація до самостійної навчальної діяльності.

Список літератури:

1. Гавриш Н.В. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки / Н.В. Гавриш, Т.В. Лопухіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 8. – Ч. 1. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – С. 8–14.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [головний ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник / М.В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
4. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія / Л.О. Хомич. – К.: «Магістр-S», 1998. – 200 с.

Опанасенко Н.И.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

В статье раскрывается вопрос роли самостоятельной работы в профессиональной подготовке учителя начальной школы. Утверждается мнение о важности развития в будущих специалистов самостоятельности в учебно-познавательной деятельности. Приведены примеры заданий для самостоятельной работы по дисциплинам «Общие основы педагогики» и «История педагогики».

Ключевые слова: самостоятельная работа, принцип самостоятельности, учебно-познавательная деятельность, подготовка учителя, педагогические дисциплины.

Orpanasenko N.I.

Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

ROLE OF INDEPENDENT WORK IN PRIMARY SCHOOL TEACHER TRAINING IN TEACHING OF PEDAGOGICAL DISCIPLINES

Summary

In the article the question of the role of independent work in primary school teachers training is being disclosed. The importance of the development of future specialists' independence in learning and cognitive activity is being proved. The examples of tasks for independent work on the subjects of «General Principles of Pedagogy» and «History of Education Science» are given.

Keywords: independent work, the principle of self-sufficiency, learning and cognitive activities, teacher training, pedagogical disciplines.